

Pregledni rad

UDK 502.131.1:502/504

DOI 10.7251/SVR1307318K

COBISS.BH-ID 3947544

RIZIČNO DRUŠTVO I NEODRŽIVI RAZVOJ

Mr Irina Kovačević¹

Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

Apstrakt: Ekologija je u današnjem vremenu postala ključni pojam, kako u naučnim, tako i u društvenim krugovima i opredjeljenjima. Nekada to nije bilo tako, što je sasvim razumljivo s obzirom na činjenicu da tada ekološki problemi nisu bitnije ugrožavali prirodnu okolinu i život na Zemlji. Stvaranjem globalnog rizičnog društva, ovi se problemi radikalizuju i naučno problematizuju u smislu isticanja značaja koncepta održivog razvoja.

Održivost zahtijeva smislenije i prosvedećenije korišćenje prirodnih resursa i zato predstavlja alternativu postojećoj ekonomiji. Suprotno ekonomiji u kojoj je proizvodnja isključivo orijentisana prema stvaranju i uvećavanju profita, nova ekonomija mora više pažnje posvetiti prirodi i duhovnom kvalitetu života. Ekonomija mora da služi čovječanstvu, a ne da ga eksploatiše i porobljava i na taj način dovodi u pitanje njegov opstanak.

Ključne riječi: *ekologija, rizik, rizično društvo, globalno rizično društvo, neodrživi razvoj.*

UVOD

Moderna racionalistička paradigma reda nastala je kao izraz njutnovske koncepcije koja na *svijet i prirodu* gleda kao na neku ogromnu mašinu „koja funkcioniše po vječnim, nepromjlivim i nužnim zakonima“. U ovakvoj mehanicističkoj slici svijeta koju je Njutnova (Isaac Newton), Bekonova (Francis Bacon) i Dekartova (René Descartes) *Moderna* dala, „priroda je izgubila svojstva vitalističkog organizma“. Ona je redukovana „na ogoljenu mehanističku strukturu, koju je lako rastavljati, dijeliti, popravljati i (zlo)upotrebljavati“. Kao i svaka druga „bezdušna“ mašina, tako se i priroda-mašina može podvrgnuti „žestokoj eksploataciji“ od strane određenih grupacija. Time je mehanicistička paradigma „postala – *paradigma neodrživog razvoja*.“²

¹ Doktorant na Fakultetu političkih nauka Univerzitet Banja Luka E-irina.kov@live.com

² Lj. Despotović, *Ekološka paradigma: prilozi zasnivanju političke ekologije*, „Stylos“, Novi Sad, 2002, s. 59.

Upravo zahvaljujući utemeljenju i razvijanju novovjekovne mehanicističke paradigme i principa racionalizacije u procesu proizvodnje, stvorena je ekološka kriza sa ogromnim ekološkim problemima, kako na lokalnom, tako i na globalnom nivou. Stvoreno je – **globalno rizično društvo neodrživog razvoja**.

U našem savremenom dobu sve više se razvijaju *rizici* koji zadobijaju nove dimenzije. Za razliku od ranijih, novi rizici se ne mogu više vezati za mjesto gdje nastaju, recimo, fabriku ili industrijsko postrojenje, manji lokalitet ili region, zato što su zadobili globalni karakter, i zato globalno i ugrožavaju život. Rizici antropogeno determinisanog neodrživog razvoja odnose se na: demografski rast i nejednakosti, zagađenje vode, vazduha, zemljišta i hrane (posebno genetski modifikovane hrane), buku, vibracije i saobraćaj, ekološke katastrofe, klimatske promjene i globalno zagrijavanje, ekološki kriminalitet i ekološki terorizam, ratove. Sve su to indikatori i parametri veće i šire liste globalnih problema s kojima se susreće savremeno, globalno rizično društvo u kojem su ugroženi održivost i održivi razvoj, a veoma razvijeni elementi **neodrživosti i neodrživog razvoja**.

Naravno, pored *antropogenih* faktora, koji stvaraju ekološke i druge probleme i povećavaju rizike življenja, tu su i *neantropogeni* faktori rizika. Ljetna kiša koja u Evropi prlja popljoprivredna polja i urbane centre, često sobom nosi saharску prašinu i žute čestice pijeska i tako doprinosi povećanju različitih oblika rizika za čovjeka. U tom smislu možemo pomenuti i različite prirodne katastrofe: poplave, cunamije, vjetrove, sušu, zemljotrese, i druge katastrofe na koje ne možemo uticati, ali ih možemo očekivati i ublažiti probleme rizika. Ali, ipak, oni drugi, antropogeni faktori rizika, predstavljaju veliki problem za čovjeka, jer ne moraju imati lokalno obilježje. Radioaktivna voda i prašina koja iz nuklearne elektrane dospije u more, ne kontaminira samo to područje, nego i šire morsko područje sa njegovom florom i faunom, a morski plodovi, tunjevina i riblji specijaliteti koji se prodaju daleko od tog mjesta, mogu itekako ugroziti ljudsko zdravlje onih koji takvu kontaminiranu hranu konzumiraju.

RIZICI I RIZIČNO DRUŠTVO

Za *filozofe* je pojam **rizika** jedna od temeljnih komponenti čovjekovog bivstvovanja, dok je za *društvene nauke* „neizbježna dimenzija ljudskog djelovanja i društvene dinamike“.³

Teorijsku osnovu u shvatanju globalnog društva rizika predstavlja koncept **društvene refleksivnosti** kod Gidensa, a kod Beka koncept **refleksivne modernizacije**.

U okviru koncepta *društvene refleksivnosti* Gidens promišlja promjene koje se dešavaju u savremenom svijetu, ističući da živimo u

³ R. Kalanj, *Moderno društvo i izazovi razvoja*, “Hrvatsko sociološko društvo – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu“, Zagreb, 1994, s. 129.

„razularenom svijetu“ koji je prepun neizvjesnosti i rizika. A, zato što živimo u svijetu *rizika*, neophodno je razviti *povjerenje* u pojedince i institucije. Rješavanje problema rizika se ne može ostvariti bez – povjerenja. Kako je svijet dinamičan i pun ubrzanih promjena, tradicionalni obrasci povjerenja postepeno nestaju. Nekada je povjerenje u druge ljude proizlazilo iz lokalne zajednice. Ali, kako živimo u globalizovanom svijetu, na naše zdravlje, živote i bezbjednost, mogu da utiču ljudi koji se ne nalaze u našoj neposrednoj blizini, nego negdje daleko. Zato Gidens ističe da moramo razviti povjerenje u *organizacije* i *institucije* koje se bave propisima o zdravstvenoj ispravnosti hrane, vode, vazduha, efikasnosti bankarskog sistema, itd. Tako su povjerenje i rizik u bliskoj i neposrednoj „međusobnoj vezi“ i zato ljudi moraju „imati poverenja u takve institucije ako želimo da se suprotstavimo rizicima koji nas okružuju i reagujemo na njih na pravi način.“ Život u globalizacijskom i informatičkom dobu nužno „dovodi do porasta društvene *refleksivnosti*“. A to znači da je nužno da smo „društveno refleksivni, odnosno da stalno *promišljamo* okolnosti“ u kojima živimo, a to upravo predstavlja „novu fazu razvoja sociologije“. Kao što su se teorije i ideje klasičnih mislilaca (Marksa, Dirckema, Vebera) formirale u periodu „velikih društvenih i ekonomskih promena“, tako je potrebno „da razvijemo nove teorije da bismo razumeli događaje koji transformišu društva u kojima danas živimo“⁴.

Pod pojmom *rizično društva* Bek podrazumijeva društvo na višem nivou modernosti, u kojem „proizvodnju *dobara* sistematski prati društvena proizvodnja *rizika*.“ Upravo zato je predstava linearnog rasta racionalnosti prevaziđena, zastarjela i zato je pogrešna. To je i razlog zbog kojeg je fenomen životne sredine postao i bitnim sociološkim problemom, jer je *sociologija* nauka o društvu, a upotreba tehničkih sredstava je u proizvodnji dovela do ugrožavanja života i društva. „Ekološki problemi *nisu* više problemi okruženja, nego su – u svojoj genezi i posledicama – potpuno *društveni* problemi, *problemi ljudi*, njihove istorije, njihovih životnih uslova, njihovog odnosa prema svetu i stvarnosti, njihovog ekonomskog, kulturnog i političkog ustrojstva. Industrijski transformisana ‘unutrašnja priroda’ civilizacijskog sveta upravo se mora pojmiti kao egzemplarno *ne-okruženje*, kao *unutrašnje* okruženje, naspram kojeg *zakazuju* sve naše visokorazvijene sposobnosti distanciranja i isključivanja. Na kraju XX veka priroda je društvo, a društvo je (takođe) ‘*priroda*’. Onaj ko danas još govori o prirodi kao ne-društvu, govori o kategorijama nekog drugog veka, koje više ne dotiču našu stvarnost.“⁵

Kako Bek napominje, „*refleksivna modernizacija*“ znači da društvo na bilo koji način „proizvodi samokritiku“ koju sociologija, ukoliko „ne može zapaziti i dešifrirati“ treba razviti u okviru društva samog. „Šanse društvene kritike prema tome su u tome da se ona uopće ne mora nanositi na društvo izvana, normativno, s gestom pametovanja, već nastaje

⁴ E. Gidens, *Sociologija*, „Ekonomski fakultet“, Beograd, 2005, s. 699-700.

⁵ U. Bek, *Rizično društvo: u susret novoj moderni*, „Filip Višnjić“, Beograd, 2001, s. 31, 118.

i izvire iz osnova i izvora u središtu tog društva. Kritika društva u fazi refleksivne modernizacije nije pitanje normativne opcije nego *empirije*, a time i pojmova za koje su, potrebni odgovarajući senzori.⁶

Od kako postoji, čovjek je uvijek nastojao da koristi neke moći da bi na prirodu uticao kako bi sebi obezbijedio sredstva za život. Upravo, kada je u pitanju taj čovjekov odnos prema prirodi, postoji nekoliko vrsta *moći* u kojima se manifestuje taj odnos:

- *duhovna moć* - odnosno *kultura* koja predstavlja „otvoreni prostor *subjektivacije* čovjeka i društva“ jer „ona posjeduje, osmišljava i legitimira konstituiranje *subjekata moći*“;
- *transformacijska moć* – koja se manifestuje kroz *ljudski rad* kao medij, a *tehnologija* kao njen instrumentarij;
- *utilitarno-posesivna moć* – kao utilitarno „razvojnim potrebama legitimirano odnošenje prema prirodnim dobrima i resursima“;
- *destrukcijska moć* – kao moć koja razorno djeluje na prirodnu okolinu izazivajući ekološke probleme i ekološku krizu.⁷

Bez obzira na ove međusobne razlike u vrstama moći može se reći da, kada je u pitanju njen, odnosno čovjekov odnos prema prirodi, svi ovi oblici ili sve vrste ovih moći, u manjoj ili većoj mjeri, doprinose razaranju prirode i stvaranju rizičnog društva. Mi više ne živimo u društvu „iza modernog“, nego se krećemo ka fazi koju Bek naziva „*druga modernost*“ u kojoj nastaju savremene globalne institucije koje razaraju one tradicionalne. Ono „klasično“ ili, kako se to obično kaže, staro industrijsko društvo u osnovi nestaje, a na sceni se stvara sasvim novo *rizično društvo* i *svjetsko rizično društvo*.

Isticanje ideje o *globalnom rizičnom društvu* ili *svjetskom rizičnom društvu* znači da živimo u društvu u kojem se suočavamo sa rizicima po našu bezbjednost, kao što se suočavamo i sa ekološkim rizicima sa kojima ranije generacije nikada nisu bile suočene. To su rizici koji „ne prave razliku na osnovu nacionalnosti, bogatstva ili društvenog porekla“ i zato oni predstavljaju prijetnju „*svim* ljudskim društvima“ a među njima, iako nisu jedini, Gidens posebno ističe dva rizika: *globalno zagrijavanje* i *genetski modifikovane organizme*.

Bek smatra da neželjene posljedice ljudskih aktivnosti stvaraju novi globalni poredak u kojem se razvijaju globalne ekološke prijetnje koje su *posljedica bogatstva* (ozonske rupe, efekat staklene bašte, genetski inženjering), koje su *posljedica siromaštva* (sječa šuma, loše skladištenje otrova, „zaobilazjenje“ ekološkog prava i niski standardi ekološke zaštite), te onih koje su *posljedica postojanja oružja za masovno uništenje* koje mogu upotrijebiti pripadnici različitih radikalnih, fundamentalističkih pokreta i terorističkih grupa.

⁶ U. Beck, *Pronalaženje političkoga: prilog teoriji refleksivne modernizacije*, „Naklada Jesenski i Turk“, Zagreb, 2001, s. 262.

⁷ R. Kalanj, *Moderno društvo i izazovi razvoja*, “Hrvatsko sociološko društvo – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu“, Zagreb, 1994, s. 55-56.

Bek smatra da je proces modernizacije doveo do prelaza *klasnog društva* u *rizično društvo*. I dok je u klasnom društvu ideal *jednakost*, u rizičnom društvu je to *sigurnost*. Pokretačka snaga klasnog društva je rečenica "Ja sam gladan", a rizičnog društva je „*Ja se plašim*“. U rizičnom društvu nastaje „*solidarnost iz straha*“ koja postaje politička snaga.⁸

Pored *rizika*, danas postoje i mnoge globalne *opasnosti*, od kojih su, prema Gidensovom mišljenju, dvije posebno značajne, a to su „zagađivanje i stvaranje otpadnih materija koje se izbacuju u životnu sredinu, i prekomjerno trošenje prirodnih resursa koji se ne mogu obnoviti.“⁹

Kao vjerovatnoća događanja koja dovodi do *opasnosti* po ljude, materijalna dobra i okolinu, *rizici* mogu biti:

- **prirodni** – prouzrokovani su prirodnim uzrocima koji dovode do prirodnih katastrofa i elementarnih nepogoda;
- **društveni** – prouzrokovani su socijalnim nemirima i društvenim sukobima, ratovima, demonstracijama i revolucijama;
- **tehnički** – prouzrokovani su tehnološkim havarijama i industrijskim katastrofama.

Kada govori o vrstama rizika, Gidens ističe da postoje *dvije vrste rizika*: spoljašnji i proizvedeni rizici. **Spoljašnji rizici** dolaze izvana tradicije ili prirode, a **proizvedeni rizici** nastaju pod uticajem djelovanja „našeg rastućeg znanja o svetu“, pod uticajem čovjekove prakse, naučnih znanja, moći i tehnologije djelovanja na prirodu. Na ove rizike sve više utiču moćni globalizacijski procesi. Postoje izvjesna razlika između spoljašnjih i proizvedenih rizika.

U tradicionalnim kulturama, pa i u industrijskom društvu do danas, ljudi su brinuli o spoljašnjim ili prirodnim rizicima, kao što su rizici od nerodne godine, poplava, gladi, kuge i drugih bolesti. Međutim, odnedavno smo zabrinuti ne toliko šta priroda može da učini *nama*, već šta radimo i šta smo uradili *njoj*. Tako je i došlo do prelaza sa dominacije spoljašnjeg rizika na dominaciju proizvedenog rizika. „Tradicionalne kulture nisu poznavale pojam rizika, jer im on nije bio potreban. Rizik nije isto što i hazard ili opasnost. Rizik se odnosi na hazard koji se aktivno procenjuje u odnosu na mogućnosti koje slede. Ta reč dolazi u široku upotrebu tek u društvu koje je okrenuto ka budućnosti – koje budućnost vidi upravo kao teritoriju koju treba osvojiti ili kolonizovati. Rizik je prisutan u društvu koje aktivno pokušava da se otrgne od svoje prošlosti – što jeste prevažna osobenost moderne industrijske civilizacije.“ Rizici se javljaju kao posljedica postojanja i razvoja naučne, tehnološke i ekonomske racionalnosti koja stvara ekološke probleme koji postaju veoma rizični. U ovom društvu nema sigurnosti i bezbjednosti, već samo veliki rizici kojih sve više postajemo svjesni i čijih se posljedica bojimo. „Osećanja ontološke

⁸ U. Bek, *Rizično društvo: u susret novoj moderni*, „Filip Višnjić“, Beograd, 2001, s. 73.

⁹ E. Gidens, *Sociologija*, „Ekonomski fakultet“, Beograd, 2005, s. 628.

sigurnosti i egzistencijalne anksioznosti postojaće zajedno, u ambivalentnom odnosu.“ Rizik je „naizgled jednostavan pojam“, ali to, ipak, nije tako, jer on „otkriva neke od najtemeljnijih osobina sveta u kojem danas živimo“.

Ono što je karakteristično za proizvedeni rizik jeste to da on nije samo karakteristika prirode, već da „prodire i u druge oblasti života.“ Kao primjer, Gidens uzima brak i porodicu koji su se u svim društvima, a u razvijenim posebno, izmijenili i gdje je rizik sastavna komponenta ovih socijalnih grupa. „Pre dve ili tri generacije, ljudi su tačno znali šta rade kad su se venčavali. Brak, u velikoj meri čvrsto uobličćen tradicijom i običajima, bio je srodan prirodnom stanju, što, razume se, i dalje važi u mnogim zemljama. Međutim, tamo gde su tradicionalni načini postupanja u krizi, kad se ljudi venčavaju ili stupaju u veze, u izvesnom smislu, koji predstavlja važan aspekt toga što oni ne znaju šta rade, jer su se institucije braka i porodice izmenile. Sada ljudi počinju od nule, poput pionira na Divljem Zapadu. Bili oni svesni ili ne, u takvim situacijama je neizbežno da sve više počnu da misle o riziku. Moraju se suočiti sa sopstvenom budućnošću koja je mnogo otvorenija nego u prošlosti, sa svim mogućnostima i opasnostima koje to nosi.“¹⁰

Dakle, kao mikro-društvene grupe i mediji primarne socijalizacije, osoba, brak i porodica, nalaze se u transformaciji i u krizi postajući rizičnim društvenim grupama života osoba u njima. Danas se sve više osobe odlučuju za zasnivanje vanbračnih zajednica i “novih” oblika porodica, a ne za sklapanje brakova, i to ne samo iz ekonomskih, nego i psiholoških i drugih razloga. Porodični odnosi, solidarnost i kohezija, postaju sve labaviji, umanjena je stopa nataliteta, a stopa razvoda brakova je sve veća. Autoritet roditelja je oslabio, kao što je oslabio i značaj srodničkih odnosa; djeca su sve više otuđeni od roditelja.

Rizici nisu nikakva novost našeg, modernog globalizacijskog doba. Oni su bili prisutni i ranije, ali se ovi današnji bitno razlikuju od nekadašnjih. I u ranijim periodima razvoja ljudske istorije su se dešavale razne katastrofe, zemljotresi, poplave, požari, suše, ratovi, glad i epidemije, ali sve su one imale ili lokalni ili regionalni karakter. Danas su rizici zadobili globalno obilježje i zato su veoma opasni, jer su u mogućnosti da unište život na Zemlji. Oslanjajući se na Bekove analize, Vukašin Pavlović ističe sljedeće razlike između starih i novih rizika: raniji rizici su bili lični i pogađali su manje grupe ljudi, dok rizici u rizičnom društvu postaju društveni i opšti. Oni, raniji rizici, su ipak po pravilu bili lokalni i ugrožavali su mikronivo čovjekovog društvenog života, dok su savremeni rizici sasvim globalni, makrorizici. I ranije krčenje šuma i polja nije kao ovo današnje – kao posljedica procesa industrijalizacije, njihovo uništavanje postaje globalno sa svim društvenim i političkim poslje-

¹⁰ E. Gidens, *Odbegli svet: kako globalizacija preoblikuje naše živote*, „Stubovi kulture“, Beograd, 2005, str. 52-53, 47, 49; 53-54; E. Gidens, *Posledice modernosti*, „Filip Višnjić“, Beograd, 1998, s. 134.

dicama koje sobom nose. Rizici u predrizičnom društvu su bili kratkotrajni i prolazni, dok su rizici u rizičnom društvu dugotrajni i ne mogu se otkloniti generacijama kao, na primjer, efekti atomskih proba ili radioaktivnih kiša. Nekadašnji rizici su po pravilu bili vidljivi i lako uočljivi, dok su ovi novi rizici i nevidljivi i teško se uočavaju, kao, recimo, radijacija. Takođe, stari rizici su po pravilu cjeloviti i pojedinačni i odjednom i u cjelini se ostvaruju njihovi efekti; novi rizici su kumulativni, a njihovi efekti se ispoljavaju na disperzovan i fragmentiran način (kao što je to konstantna izloženost živih organizama kumulativnom trovanju pesticidima). Osim toga, ranije je bilo lakše predvidjeti rizike i izračunati prednosti i loše strane preduzetih rizika, dok je sa intenzivnim porastom tehničkih opcija rasla i nekalkulabilnost njihovih rizika i posljedica. Preuzimanje rizika u prethodnim epohama uvijek je sa sobom nosilo uglavnom poznate moguće posljedice, ali opasnosti visokorazvijenih tehnologija (na primjer, genetički inženjering) stvorile su rizike čiji su efekti sasvim nepoznati. U rizičnom društvu te nepoznate i nenamjeravane posljedice postaju dominantna snaga istorije i društva, čime se pokazuje da je rizično društvo – društvo neizvjesnosti visokog stepena. Posljedice ranije preduzimanih rizika su po pravilu mogle da budu sanirane i otklonjene, ali rizici rizičnog društva su vrlo često po svojoj prirodi posljedice sa ireverzibilnim dejstvom (na primjer, to su ekološki rizici kod kojih kad se pređe prag ekološke izdržljivosti, nastaju štete, prije svega po živi svijet i ekosisteme, postajući nepovratnim i nepopravljivim).

Raniji rizici su bili često stvar opcija i različito motivisanih izbora, dok su današnji rizici sistematski i strukturno intenzivirani razvojem destruktivnih proizvodnih snaga. Rizici rizičnog društva se bitno razlikuju od ranijih rizika, kako zbog modernih uzroka koji ih izazivaju, tako i zbog njihovog dejstva u odnosu na prostor (mogu da pogode i one koji žive daleko od rizične teritorije, kao što je to pokazala atomska nesreća u Černobilu), i u odnosu na vrijeme (ta je nesreća pokazala da posljedice atomskog rizika snose i generacije koje se još nisu ni rodile). Tako se pokazuje da rizici rizičnog društva imaju nove karakteristike u odnosu na ranije rizike i nove društvene, kulturne i političke posljedice i potencijale koji ugrožavaju ljude i civilizaciju.¹¹

Postoji velika razlika između *lokalnih* i *regionalnih rizika*, na jednoj strani, i *globalnih*, na drugoj. Iako rizici nisu nova pojava, oni, kako dobro Bek primjećuje, ipak nose društveno-istorijsko značenje. Da rizici nisu otkriće novog doba pokazuje primjer da, svako ko je krenuo da otkriva nove zemlje i kontinente, kao što je to Kolumbo (Cristoforo Colombo) uradio, računao je na „rizike“. Doista, to su lični rizici, a ne oni koji imaju karakter globalnih opasnosti za čitavo čovječanstvo, kao, recimo, oni koji nastaju od nuklearne fisije ili skladištenja radioaktivnog otpada. Onda je riječ „rizik“ imala prizvuk hrabrosti i avanturizma, a ne mogućeg samouništenja života na Zemlji, kao danas.

¹¹ V. Pavlović, *Civilno društvo i demokratija*, „JP Službeni glasnik i JP Zavod za udžbenike“, Beograd, 2009, s. 90. pass.

Prema Gidensovom mišljenju, modernost je stvorila najveće rizike „sa teškim posljedicama“, kao što su:

- **slom koncepta i mehanizma ekonomskog rasta** – zato što kapitalistička akumulacija ima svoje krize i granice;
- **rast totalitarnih oblika vlasti** – koji se oslanjaju na porast sredstava nadzora i gubitka privatnosti, čime se pokazuje da „totalitarnost i modernost nisu povezane slučajno, već imanentno“);
- **potencijalna mogućnost nuklearnog konflikta;**
- **ekološke katastrofe.**

Bek ističe da se svjetsko društvo rizika može objasniti kroz tri konceptualna okvira: *rata i terora; ekonomske globalizacije i neoliberalizma i države i suverenosti*. On smatra da, usljed težnje za imperijalnim osvajanjem i dominacijom nastaju rizici, bez obzira na nastojanje da se krizama upravlja, kontrola nad njima nije uspješna, pogotovo što se temelji na unilateralnoj politici, prije svega SAD. S druge strane, neoliberalna ekonomska globalizacija dovodi do uništavanja okoline, socijalnog raslojavanja, nezaposlenosti i siromaštva, globalno organizovanog kriminala, nekontrolisane dominacije globalne elite moći. Takođe, i područje *države i suverenosti predstavlja okvir koji u okviru globalnog djelovanja treba da bude orijentisano na smanjenju rizika i osiguranju svjetskog društva*. To nužno zahtijeva istinsku međunarodnu saradnju država i savez protiv terorizma, kao najvišeg društvenog rizika svjetskog društva rizika, zahtijeva dijalog kultura, konfesija i etničkih zajednica.

ZAKLJUČAK

Da bi opstao, čovjek se, otkad i postoji, suprotstavljao prirodi. Do predindustrijskog doba to suprotstavljanje nije mnogo prirodu ni ugrožavalo: primjena tradicionalne organizacije rada i proizvodnje, te nerazvijenih alata i oruđa, nije dopuštalo pretjeranu degradaciju prirode, pa se ona i sama relativno jednostavno i lako obnavljala. Ali sa počecima industrijalizacije i urbanizacije, masovne proizvodnje i potrošnje roba i povećanja životnog standarda, utemeljenih na hedonizmu i konzumerizmu, došlo je do snažnog i veoma intenzivnog čovjekovog prodora u prirodu, pa, prema tome, i do ugroženosti prirode, ekoloških problema i ekološke krize.

Antropogeni uticaj na prirodu, odnosno čovjekov – preko proizvodnje i primjene naučno-tehnološkog znanja u procesu proizvodnje – uticaj na prirodu, doveo je do velikih problema, od kojih, recimo, Rišar navodi sljedeće bitne: stopa izumiranja i nestajanja *vrsta*, gde je sto do hiljadu puta veća od normalne, tako da jednom od pet sisara i jednoj od devet ptica prijete nestanak; jedna od tri osobe do 2020. godine neće imati vodu, oko 20% svjetskog stanovništva već danas nema svježu vodu; do 2020. godine će broj ljudi koji živi sa manje od 2\$ dnevno preći 3 milijarde; od 1960.

godine je uništeno više od 1/5, odnosno preko 20% tropskih šuma, a sa tendencijom da se godišnje površina smanji za 1%.¹²

Habermas svakako nije jedini kada decidno ističe da eksponecijalni rast stanovništva i proizvodnje moraju naići na granice preko kojih više nije moguće iscrpljivanje prirodnih resursa. „Etabilirani mehanizmi rasta uvjetuju porast stanovništva i povećanje proizvodnje u svjetskim razmjerama. Ekonomskim potrebama sve većeg broja stanovništva i rastućeg proizvodnog korišćenja prirode, suprotstavljeni su kao materijalne granične veličine: s jedne strane iscrpljivi resursi (površine obradive i nastanjive zemlje, te pitka voda i hrana; zatim sirovine koje se ne regenerišu: minerali, goriva itd.); s druge strane, nenadomjestivi ekološki sistemi koji apsorbiraju štetne tvari, poput radioaktivnog otpada, ugljen-dioksida ili otpadne topline.“¹³

Svi ovi, kao i drugi problemi, jasno pokazuju (ne)održivost dosadašnjeg razvoja, jer su elementi, faktori i indikatori *neodrživosti* i *neodrživog razvoja* – veoma brojni.¹⁴

GLOBAL RISK SOCIETY AND UNSUSTAINABLE DEVELOPMENT

Irina Kovačević, M. A.

Abstract: Ecology in modern times has become a key concept in both academic and social circles and beliefs. Sometimes it was not like that, which is understandable given the fact that at that time environmental problems did not significantly threaten the environment and life on Earth. By creating a global risk society, these problems are being radicalized and scientifically questioned in the sense of emphasizing the importance of the concept of sustainable development.

Sustainability requires more meaningful and enlightened use of natural resources and therefore it represents an alternative to the current economy. In contrast to the economy where production is exclusively oriented towards creating or expanding profits, new economy must pay more attention to nature and spiritual quality of life. The economy must serve humanity and not to exploit and enslave it and in that way calls into question its survival.

Key words: *ecology, risk, risk society, global risk society, unsustainable development.*

¹² Ž. F. Rišar, *Tačno u podne*, „Clio“, Beograd, 2008, s. 16

¹³ J. Habermas, *Problemi legitimacije u kasnom kapitalizmu*, „Naprijed“, Zagreb, 1982, s. 55-56

¹⁴ Pored onih već gore pomenutih, svakako treba pomenuti još jedan veoma značajan i nevidljiv, onaj koji se dnozi na – *entropiju*. Neodrživost razvoja je uslovljena i – *entropijom*. Zemlja je zatvoreni sistem, a svi zatvoreni sistemi teže *entropiji*, odnosno neredu i dezintegraciji. Zemlju ne održavaju vanjski inputi (jedino Sunce održava jezera, šume, mora), a oslanjajući se na sopstvene resurse koji su iscrpivi i ne mogu se obnoviti – dolazi do entropije. „Na kraju, ma kako se ljudska bića ponašala mudro i pažljivo, Zemlja, Sunce, pa i sve planete i zvijezde, iscrpiće se i umrijeti. Kad se zakon entropije primijeni na društvena i ekonomska pitanja, on proizvodi vrlo radikalne zaključke.“ E. Hejvud, *Političke ideologije*, “Zavod za udžbenike i nastavna sredstva”, Beograd, 2005, s. 290.

LITERATURA

1. Beck U. (2001); *Pronalaženje političkoga: prilog teoriji refleksivne modernizacije*, Zagreb, „Naklada Jesenski i Turk“
2. Bek U. (2001); *Rizično društvo: u susret novoj moderni*, Beograd, „Filip Višnjić“
3. Despotović Lj. (2002); *Ekološka paradigma: prilozi zasnivanju političke ekologije*, Novi sad, „Stylos“.
4. Gidens E. (2005); *Odbegli svet: kako globalizacija preoblikuje naše živote*, Beograd, „Stubovi kulture“.
5. Gidens E. (1998); *Posledice modernosti*, Beograd, „Filip Višnjić“.
6. Gidens E. (2005); *Sociologija*, Beograd, „Ekonomski fakultet“.
7. Habermas J. (1982); *Problemi legitimacije u kasnom kapitalizmu*, Zagreb, „Naprijed“.
8. Hejvud E. (2005); *Političke ideologije*, Beograd, “Zavod za udžbenike i nastavna sredstva”.
9. Kalanj R. (1994); *Moderno društvo i izazovi razvoja*, Zagreb, “Hrvatsko sociološko društvo – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu“.
10. Pavlović V. (2009); *Civilno društvo i demokratija*, Beograd, „JP Službeni glasnik i JP Zavod za udžbenike“.
11. Rišar F. Ž. (2008); *Tačno u podne*, Beograd, „Clio“.